

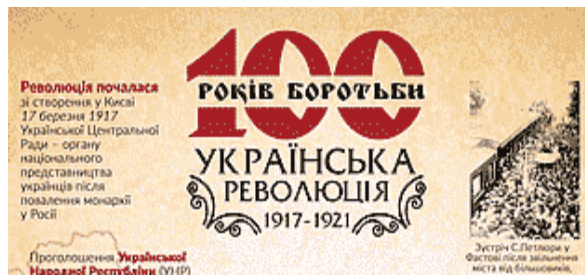
КЗ «ОУНБ ім. Олега Ольжича»

Житомирської обласної ради

Науково - методичний відділ.

«Україна в огні 1917-1921 років»

Методичні рекомендації

до відзначення

Української революції 1917–1921 років

Україна в огні 1917-1921 років: Методичні рекомендації до відзначення Української революції 1917–1921 років./ Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О.Ольжича; уклад. О.Костюченко, ред. Г.Врублевська. - Житомир: ЖОУНБ ім. О.Ольжича, 2019. -26с.

На сторінках видання подається основна інформація про Українську революцію 1917–1921 років, її етапи, хронологію основних подій, міфи і їх спростування та надаються рекомендації щодо форм і методів проведення відповідних заходів вшанування подій у бібліотеках. Матеріал доповнений переліком наукових і науково-популярних Інтернет-публікацій та орієнтовним переліком тематичних фільмів. При підготовці видання використовувались матеріали Українського Інституту національної пам'яті.

У березні 2017 року виповнюється 100-ліття від початку Української революції 1917–1921 років – одного із найважливіших і найскладніших періодів в історії Українського народу ХХ століття. Ця доба була вершиною національно-визвольної боротьби, відродження української нації.

Сформована тоді ідея державної незалежності стала визначальною для українського визвольного руху. Розбудовою Української Народної Республіки, Української Держави, Західно-Української Народної Республіки українці довели здатність і спроможність національного державотворення. Сьогоднішня Україна є спадкоємицею державницьких традицій, закладених революцією 1917–1921 років.

З метою вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України та військової звитяги захисників рідної землі, творців національної державності, тисячолітньої історії державотворення нашого народу, визнання історичного значення подій, пов'язаних із визвольною боротьбою початку ХХ століття та утвердженням української державності у формі Української Народної Республіки, Української Держави і Західноукраїнської Народної Республіки, їх значення для відновлення Україною незалежності у 1991 році, утвердження історичної єдності земель, консолідації суспільства, зміцнення міжнародного авторитету України та у зв'язку зі 100-річчям подій Української революції 1917 – 1921 років та в зв'язку з проголошенням 2019 року, як і попередніх, Роком Української революції 1917 – 1921 років публічні бібліотеки області протягом року проведуть комплекс різноманітних заходів для різних категорій жителів місцевих громад та гостей краю, спрямованих на донесення інформації про ті події, виховання патріотизму, підвищення інтересу до історії України тощо.

Що таке Українська революція?

Етапи революції 1917–1921 років

Хронологія основних подій

Рекомендації щодо форм і методів проведення відповідних заходів

Додаток 1. 10 цитат діячів революції 1917–1921 років

Додаток 2. 12 міфів про Українську революцію

Додаток 3. Перелік наукових і науково-популярних Інтернет-публікацій

Додаток 4. Орієнтовний перелік тематичних фільмів

I. Що таке Українська революція?

Українська революція 1917–1921 років розпочалася в умовах революційних потрясінь, які охопили Російську імперію у березні 1917-го. Проте вона стала самодостатнім історичним явищем із самобутніми специфічними рисами. Революція носила характер національно- та соціально-визвольний. Ключовим її рушієм був український народ і його політична еліта, що зазнала еволюції від ідей політичної автономії та федерації до усвідомлення необхідності утвердження власної державної незалежності.

Українська революція має чіткі хронологічні рамки. Її нижня часова межа пов'язана зі створенням у березні 1917 року Української Центральної Ради (далі – УЦР) на чолі з Михайлом Грушевським. За короткий час вона перетворилася з представницького органу українського громадського руху на повноцінний парламент Української Народної Республіки (далі – УНР).

Верхня межа Української революції – жовтень–листопад 1921-го, коли масовий антибільшовицький повстанський рух ослаб після поразки Другого Зимового походу армії УНР.

У ході революції український народ уперше в ХХ сторіччі створив незалежну національну державу, яка у формі різних утворень мала всі ознаки незалежної держави: територію, кордони, символи, органи влади, військо, гроші, мову. Вперше після століть бездержавності відбулось об'єднання в одній соборній державі східних і західних українських земель.

Революція була явищем загальноукраїнським. У всіх регіонах країни розвивався національний рух, створювалися та діяли українські органи влади, політичні партії та громадські інституції, відроджувалася культура.

Досвід самостійної соборної України відіграв вирішальну роль у подальшій визвольній боротьбі Українського народу. Розуміння здобутків революції та усвідомлення причин її поразки має стати важливим уроком для сучасної розбудови незалежної України.

Термін “Українська революція” був уведений в обіг самими учасниками подій. Таке означення є в працях Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Симона Петлюри, Дмитра Дорошенка й інших діячів доби. Радянська історіографія викорінювала цю дефініцію, й на події в Україні поширювала поняття “Велика Жовтнева соціалістична революція” та

“Громадянська війна”. Усе, що не вписувалося в рамки “генеральної лінії партії”, подавалося як “контрреволюційне” та “буржуазне”. Водночас українські історики в діаспорі досліджували Українську революцію 1917–1921 років. Роботу продовжили вітчизняні науковці в незалежній Україні.

II. Етапи революції 1917–1921 років

Українська революція має три етапи:

- березень 1917 – квітень 1918 – утворення та діяльність УЦР, проголошення її Універсалів;
- 29 квітня – 14 грудня 1918 – правління гетьмана Павла Скоропадського;
- грудень 1918 – листопад 1921 – встановлення влади Директорії УНР, розгортання та придушення масштабного повстанського руху.

Доба Української Центральної Ради (березень 1917–квітень 1918)

Перший етап Української революції розпочався відразу після перемоги російської Лютневої революції у Петрограді. В цей час у Києві було створено національний представницький орган – Українську Центральну Раду. Після Всеукраїнського національного конгресу вона з київської організації перетворилася на загальноукраїнську.

У I Універсалі УЦР заявила про політичну мету – здобуття української автономії у складі демократичної федеративної Російської республіки. Автономна Україна мала включати території, де українці становлять більшість населення.

Відповідно до II Універсалу Центральна Рада й утворений нею Генеральний Секретаріат проголошувалися вищими органами влади України.

У багатьох містах колишньої імперії відбувалося українське національне піднесення. Українці, що входили до частини Російської імператорської армії та Російського імператорського флоту, збиралися на мітинги, “українізувалися” та визнавали УЦР.

Після захоплення в Петрограді влади більшовиками надії на демократичний устрій Росії поступово розвіялися.

III Універсалом УЦР проголосила Українську Народну Республіку. Майже відразу вона зазнала більшовицької агресії з боку Росії. У розпалі бойових дій УЦР проголосила незалежність УНР (IV Універсал). Незважаючи на героїзм під Крутами та в інших нерівних боях, українські війська відступили. УНР уклала перший в новітній історії України міжнародний договір у Бресті.

Дипломатичне визнання та військова допомога Центральних держав зміцнили УНР і дали змогу відвоювати окуповані більшовиками території.

Доба Гетьманату (квітень–грудень 1918)

Здобувши владу, гетьман Павло Скоропадський скористався нетривалим мирним періодом для зміцнення основ української державності. В період Гетьманату була розбудована дієва регіональна адміністрація. Вона контролювала найбільшу за весь час Української революції в територію, а також вела перемовини про входження до складу Української Держави Криму та Кубані. Українська Держава була визнана 30 країнами.

За гетьмана в Україні було відкрито Кам'янець-Подільський університет, засновано Академію наук, закладено основи Української автокефальної православної церкви, здійснено інші важливі починання. Амбітна військова реформа не була завершена через несприятливу зовнішню та внутрішньополітичну ситуацію. Здобутками державотворення періоду Гетьманату скористалася відновлена УНР.

Доба Директорії (грудень 1918–листопад 1921)

Директорія відновила республіканський лад і демократичне правління в Україні. Акт Злуки Української Народної Республіки із Західно-Українською Народною Республікою засвідчив волю українського народу до Соборності. Скликаний Директорією Трудовий конгрес, забезпечив широку представницьку основу української влади. У Паризькій мирній конференції, де вирішувалася доля учасників Першої світової війни, взяла участь українська делегація.

Увесь цей період УНР вела важкі бої за незалежність і територіальну цілісність. Разом із Галицькою армією, Армія УНР демонструвала героїзм і не капітулювала навіть тоді, коли під українським прапором залишалися кілька невеликих повітів. Контрнаступи березня 1919-го, Офензива на Київ–Одесу, Перший Зимовий похід засвідчили волю до боротьби. Укладання Варшавської угоди заклало фундамент тривалого українсько-польського альянсу і надало примарний шанс на перемогу навесні 1920 року. Проте навіть кинуті союзником напризволяще українські вояки не полишали спроб закріпитися на рідних землях. До листопада 1921 року тривав масовий повстанський рух.

Західно-Українська Народна Республіка (листопад 1918–липень 1919)

Розпад Австро-Угорської монархії, прозваної “клаптиковою імперією”, відкрив шлях до незалежності її народів. Галичина – східна частина австрійського коронного краю – від початку стала ареною суперництва українського та польського національно-визвольних рухів. Права на неї заявили одночасно Українська національна рада та Польська ліквідаційна комісія. Українці Закарпаття та Північної Буковини тяжіли до своїх братів-галичан, але їхні землі також були об’єктом зазіхання сусідніх народів і держав.

Змагання за першість у Львові виграли українці, які швидко і рішуче встановили контроль над краєм. Ці події увійшли в історію як Листопадовий чин. Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії запроваджував назву нової держави – Західно-Українська Народна Республіка. Однак закріпити успіх галичани не змогли. Після місяця затягих боїв українці були змушені залишити свою столицю. Утворився протяжний українсько-польський фронт. Спочатку бої носили позиційний характер. Це надало змогу ЗУНР облаштувати державні справи: провести реформи, сформувані дієвий уряд, адміністрацію, військо.

Допомога Києва, на яку розраховували державні мужі ЗУНР, підписуючи Акт Злуки 22 січня 1919 року, не допомогла виграти війну з Польщею. Зміцнілі польські війська за підтримки переможної Антанти окупували майже всю Східну Галичину. Відчайдушний контрнаступ – Чортківська офензива – лише ненадовго виправив ситуацію. Врешті уряд і армія ЗУНР були змушені перетнути Збруч і об’єднатися із силами Директорії на Поділлі.

У 1921 році після кількох воєн радянської Росії з УНР майже вся територія України опинилася під контролем окупанта. Ризький мир, підписаний у березні того ж року між радянськими урядами Росії й України та Польщею, фактично поховав самостійницькі плани урядів УНР і ЗУНР. Раніше, 1918-го Румунія окупувала Буковину, 1919-го до Чехо-Словаччини відійшло Закарпаття. Долю Східної Галичини було вирішено 1923 року на Паризькій конференції – її приєднано до Польщі.

Попри те, що до середини 1920-х років усі землі сучасної України опинилися під владою чотирьох держав, питання єдності української нації вже ніколи не ставилося під сумнів. Саме під час Української революції було проголошено незалежність України, продемонстровано можливість цивілізованого демократичного збирання територій в єдину суверенну державу. Це був вагомий і багато в чому трагічний досвід державницько-правової розбудови України.

Українській політичній еліті не вдалося повною мірою втілити в життя ідею відродження державності. Це обумовлено не лише зовнішніми

геополітичними чинниками, небажанням держав – переможниць у Світовій війні бачити Україну самостійною, а й проблемами внутрішнього характеру. Йдеться про недостатню консолідацію суспільних верств, гострі ідейні протиріччя політичної еліти, недооцінку значення збройних сил у захисті державного суверенітету, кваліть мобілізаційних зусиль урядів, прорахунки у виборі стратегічних союзників.

III. Хронологія основних подій

1917

Лютий – революційні події в Російській імперії.
16 березня – утворення Тимчасового уряду в Петербурзі. Зречення Миколою II престолу.

17–20 березня – в Києві створено Українську Центральну Раду (УЦР).

23 червня – I Універсал УЦР. Проголошення автономії України.

28 червня – створення Генерального Секретаріату УЦР на чолі з В. Винниченком.

16 липня – II Універсал УЦР. Угода з російським Тимчасовим урядом про взаємне визнання.

7 листопада – більшовицький переворот у Петрограді. Падіння Тимчасового уряду в Росії. Перемога більшовиків. Організація УЦР крайового Комітету для охорони революції в Україні.

20 листопада – III Універсал УЦР. Проголошення Української Народної Республіки (УНР).

Грудень – загальний наступ більшовиків на Україну. Зайняття Харкова.

30 грудня – у Харкові сформовано Народний Секретаріат – перший радянський уряд України на чолі з Артемом (Ф. Сергєєвим) на протигагу до УЦР та Генерального Секретаріату УЦР-УНР.

1918

22 січня – IV Універсал УЦР. Проголошення самостійності та незалежності України.

29 січня – бій під Крутами між більшовицькими військами М. Муравйова та об'єднаними військами юнкерів 1-ї Київської юнацької школи ім. Б. Хмельницького та першої сотні новоствореного Студентського куреня під єдиним командуванням А. Гончаренка.

8 лютого – захоплення Києва військами М. Муравйова. Переїзд УЦР на чолі з М. Грушевським та уряду УНР до Житомира.

9 лютого – підписання урядом УНР Брестського (Берестейського) мирного договору. Німеччина, Болгарія, Туреччина, Австро-Угорщина визнали УНР самостійною державою.

1 березня – УЦР ухвалила закон «Про грошову одиницю УНР», згідно з яким національною грошовою одиницею стала гривня.

2 березня – українські та німецькі війська звільнили Київ від більшовиків. УЦР повернулася до Києва.

3 березня – підписання радянською Росією Брестської мирної угоди з центральними державами, за якою Росія визнала незалежність України.
29 квітня – УЦР ухвалила Конституцію УНР. М. Грушевського обрано Президентом УНР. Державний переворот. Ліквідація УЦР. Проголошення гетьманом України генерала П. Скоропадського.
12 червня – підписання в Києві прелімінарного миру (попередня угода між воюючими сторонами, в якій фіксуються основні положення майбутнього мирного договору) між Українською Державою та радянською Росією.
18–19 жовтня – створення Української Національної Ради у Львові. Проголошення Української держави на території Галичини, Північної Буковини та Закарпаття.
Листопад – проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) на чолі з Є. Петрушевичем. Створення виконавчої влади Державного Секретаріату на чолі з К. Левицьким. Радянська Росія в односторонньому порядку анулювала Брестську мирну угоду. Створення Директорії УНР на чолі з В. Винниченком.
11 листопада – укладено Комп'єнське перемир'я між Німеччиною та Антантою. Кінець Першої світової війни. Захоплення Румунією Буковини разом з головним містом – Чернівцями. Цього ж місяця поляки окупували Лемківщину, Посяння, Холмщину, Підляшшя.
14 листопада – грамота гетьмана П. Скоропадського про зміну політичного курсу, зокрема про федеральну злуку України і Росії.
18 листопада – битва січових стрільців (СС) з гетьманцями під Мотовилівкою, поразка гетьманців.
Грудень – зречення влади гетьманом П. Скоропадським на користь Директорії. В'їзд Директорії УНР до Києва. Відновлення УНР. Декларація Директорії про відновлення законів УНР. Формування першого уряду Директорії на чолі з В. Чехівським.

1919

Січень – наступ більшовицьких військ на Україну. Оголошення Директорією війни більшовицькій Росії. Захоплення більшовиками Лівобережної України.
22 січня – в Києві, на Софійському майдані, проголошено Акт злуки про об'єднання двох українських держав – УНР і ЗУНР в єдину соборну Україну.
Лютий – захоплення Києва більшовицькими військами. Директорія та уряд УНР залишили Київ, виїхавши до Вінниці. В. Винниченко зрікся влади. Директорію очолив С. Петлюра.
6-10 березня – III Всеукраїнський з'їзд рад у Києві. Утворення Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР). Прийняття Конституції УСРР.
Травень-червень – окупація Східної і Південної України армією генерала А. Денікіна.
2 серпня – початок наступу об'єднаних армій УНР і ЗУНР на Київ та Одесу.
31 серпня – Галицькі й Наддніпрянські війська ввійшли в Київ, витіснивши звідти більшовиків. Одночасно в Київ вступили денікінські війська. Щоб не допустити конфлікту, українське командування зідтягнуло свої війська.

Вересень – між армією УНР і повстанською армією Н. Махна підписано угоду про спільні дії проти денікінців.
10 вересня – укладення договору в Сен-Жермені, за яким держави Антанти стали сувереном Східної Галичини. Австрія зреклася Буковини на користь Румунії та Закарпаття – на користь Чехословаччини.
Жовтень – армія А. Денікіна окупувала Правобережну Україну.
Листопад – третій наступ більшовиків на Україну. Витіснення армії А. Денікіна з України.
4 грудня – ухвалення рішення уряду УНР про перехід до партизанських форм боротьби. Від'їзд С. Петлюри до Варшави.
Грудень – більшовики втретє зайняли Київ. Відновлення УСРР. Харків став столицею УСРР.

1920

22 квітня – Варшавський договір між УНР і Польщею про визнання незалежності УНР і військову допомогу.
6 травня – вступ до Києва польських військ під командуванням Ю. Пілсудського і Р.-Е. Смігли за підтримки частин військ С. Петлюри. Переїзд до Києва Директорії.
Червень-серпень – зайняття Києва та захоплення майже всіх земель України, за винятком Галичини, більшовицькими військами.
Жовтень-листопад – бої між військами УНР та частинами Червоної Армії. Перехід уряду та армії УНР через р. Збруч на територію Польської держави. Кінець Української Держави. Армію інтерновано.
Грудень – підписання договору між РСФРР та УСРР, визнання обома сторонами суверенності кожної та утворення військового і господарчого союзу.

1921

18 березня – укладення Ризького мирного договору між Польщею, РСФРР і УСРР, що санкціонував поділ українських і білоруських земель між Польщею та радянською Росією. Визнання польським урядом УСРР.

IV. Рекомендації щодо форм і методів проведення відповідних заходів

До 100-ліття початку Української революції, а також протягом 2017–2021 років у публічних бібліотеках мають бути проведені урочисті культурно-мистецькі заходи, патріотичні години, та відео-уроки для молоді, тематичні виставки, спрямовані на донесення інформації про ті події. Примірна тематика може бути така: «Визначні діячі Української революції 1917-1921 років», «Минулі події рідної землі : революційні події на Україні в 1917-1920 роках», «Центральна Рада – революційний парламент України», «Українська Революція: Доба Центральної Ради», «Борці за національну ідею 1917 – 1921»,

«Україна в огні 1917 – 1921 років», «Акт Злуки – символ єднання та соборності України»

Мета проведення заходів:

- звернути увагу на актуальність ідей суверенності та соборності держави, її територіальної цілісності як головних чинників розвитку України;
- активізувати пізнавальний інтерес користувачів до засадничих подій революції та боротьби за державність;
- розвивати основи формування громадянської, історичної та національної свідомості молодого користувача;
- формувати активну громадянську позицію і почуття патріотизму.

Крім того, можуть бути розміщені книжкові виставки-спогади та виставки-хроніки примірної тематики: «Із спогадів про Українську революцію 1917 – 1921 років», «Минулі події рідної землі: революційні події в Україні 1917 – 1921 років», «Це нашої історії рядки: Українська революція 1917-1921», «Гортаючи сторінки історії: Українська Революція 1917-1921 роки». Складаються рекомендаційні списки сайтів та літератури, наприклад «Гортаючи сторінки історії: Українська Революція 1917 – 1920 роки» тощо.

Тема вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України та з нагоди Великої української революції 1917 – 1921 років враховується при поповненні бібліотечного фонду бібліотек щодо. У систематичних каталогах з даної теми відкриваються відповідні рубрики.

Діяльність книгозбірень щодо вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України та з нагоди Великої української революції 1917 – 1921 років висвітлюється на сторінках місцевих ЗМІ.

Додаток 1

10 цитат діячів революції 1917–1921 років

1. Сергій Єфремов: “Добре оборудована і поставлена українська школа далеко, безмірно більше може дати для справи політичної автономії, ніж сотні найкращих демагогічних трактатів. Кілька поколінь, переведених через рідну школу, дадуть таку міцну й непохитну відпору до наших політичних демагогів, якої не створити всякими гострими заходами”.

2. Михайло Грушевський “Кінець московської орієнтації”: “Перше, що я вважаю пережитим і віджитим [...], се наша орієнтація на Московщину, на Росію, накидвана нам довго й уперто силоміць і кінець кінцем присвоєна собі значною частиною українського громадянства. Вона була підірвана російською революцією, що ослабила той московський примус... Ну а війна

більшовиків з Україною рішуче поставила хрест над сею ідеологією, розв'язала всякі моральні вузли, яких-небудь очах ще могли зв'язувати Українця з московським громадянством... Я вважаю таке визволення від “песького обов'язку” супроти Московщини надзвичайно важним і цінним”.

3. Симон Петлюра “Відозва до українських солдат”: “Я, яко генеральний секретар по військових справах в Українській Народній Республіці, закликаю всіх вас, мої товариші й друзі, в теперішній час до загальної дружньої роботи. Будьте організовані та з'єдинені всі за одного і один за всіх”.

4. Володимир Винниченко “Відродження нації”: “Центральна Рада мала служити переважно національним центром, вона мала завдання зібрати всі сили, які мало українство, тими силами привести маси до національної свідомості... спіраючись на це, творити соціальні перебудову в відповідних наших, національних формах”.

5. Євген Чикаленко “Щоденник”: “Недавно бувши в Грушевського, доводив йому, що Україну треба будувати на середньому землевласникові, що має від 15 до 150 десятин землі, бо це єсть найпевніший, найздоровіший елемент на селі. Великі землевласники та городяни чужі нам: або росіяни, або поляки. Грушевський впадає в крайність в соціалізацію землі. Це вносить незадоволення в верстви, що мають більше 10–15 десятин землі, і тішить сільську голоту, бо наче досягає її ідеалу рівності. Але ця рівність погубить нашу державу, бо селяни, живучи на дрібних кавалках, не зможуть розвинути сільської промисловості, але й не дадуть робітника для фабричної. В результаті наші городяни і селяни муситимуть купувати все за кордоном, не маючи хліба на вивоз навіть в свої міста... На мою думку, треба дозволити вільний продаж землі, встановивши якийсь максимум, більше якого не можна купувати. Тоді земля швидко перейде в руки тих, яким вона дійсно потрібна, хто дорожить і любить її, а ота “пролетарія” піде собі на фабрики і заводи, бо все одно всім не можна ж хлібопашить”.

6. Дмитро Донцов “Підстави нашої політики”: “Перший Універсал видано під натиском мас, третій – внаслідок упадку уряду Керенського, четвертий – знову проти волі Ради. Мир у Бересті Литовському і закликання німців так само були вимушені. У зовнішню політику не внесла Рада ніякої організуючої, ясної для маси ідеї. У політиці внутрішній вона обмежила своє завдання до гальмування революційної енергії пробудженого націоналізму. Безперестанно оглядаючись на Петербург, вона відчувувала маси дивитися на Київ як на осібний центр політичної волі... Природа любить економію: коли Україна устами своїх революційних провідників хотіла робити те саме, що й Росія, то виявилось, що публіка воліє оригінал, а не кепський плагіат”.

7. Євген Чикаленко “Щоденник”: “Взагалі трагічне становище українського народу; і коли його поривання до організації своєї держави не здійснять тепер, то доведеться, як і полякам, ще ждати на другу мирову війну, після якої вже напевне прийде черга і на українську державу. Як воно не складеться в

близьким часі, а сьогоднішнє з'єднання України в одну державу після 700-літньої розлуки єсть величезної ваги річ”.

8. Михайло Грушевський “Спомини”: “...19 березня відбулася українська маніфестація. Своїм грандіозним характером, своїм одушевлінням, своїм ентузіазмом вона перейшла всі наші сподіванки. В ній узяли участь понад сто тисяч людей... Українська маніфестація була переломним моментом в розвитку українського руху в Києві”.

9. Михайло Грушевський “Спомини”: “Центральна Рада, створена у Києві з представників усіх київських верств і доповнена делегатами організацій позакиївських, уже тепер, в своїм тимчасовім складі є признаним усім свідомим українством центральним українським урядом. З'їзд має дати йому останню форму, вибрати його в постійнім уже складі ... одним словом, привести в систему і порядок всеукраїнську національну організацію”.

10. Микола Голубець “XX-ліття українського мистецтва”: “В 1917 р. повстала в Києві, начебто з нічого – Українська Академія Мистецтв. Несподівано й неждано для ширшого загалу найшлися для неї вчителі, а поміж ними такі величини, як геніяльний графік Ю. Нарбут, європейської міри маляр О. Мурашко, творець нового монументального малярства М. Бойчук, а далі браття Кричевські, пейзажист Бурачек і цілий ряд інших, про яких відношення до мистецтва, а головню до українського мистецтва, за малими виїмками, не було серед громадянства хоч би й приблизного уявлення. Для загалу громадянства, виключаючи втаємничених, було це об'явлення, одушевляючий результат – української революції”.

Додаток 2

12 міфів про Українську революцію

Міф 1. “Велика Жовтнева соціалістична революція” – основоположна подія російської, радянської та світової історії.

Спростування. Захопленню влади у жовтні–листопаді 1917 року більшовики не надавали особливого історичного значення. Володимир Ленін називав його збройним переворотом, одним із епізодів майбутньої “світової революції”. Для сучасників воно було подібним до невдалого Корніловського заколоту вересня 1917-го. Ніякого “переростання” із “буржуазної” до “соціалістичної” фази загального революційного процесу вони не бачили. Лише десять років потому події отримали пафосну назву “Велика Жовтнева соціалістична революція”.

Після завоювання влади в Росії більшовики зробили все, щоб зруйнувати стару царську армію, а згодом розпочати наступ на Україну. Подальшу “ходу

радянської влади” важко назвати “тріумфальною”. Встановлення контролю над іншими територіями колишньої Російської імперії наразилося на серйозний опір. Для його подолання було застосовано збройну агресію, надзвичайні карально-репресивні та мобілізаційні заходи. В Україну “комуністичну революцію” російські більшовики принесли на багнетах трьох послідовних військових вторгнень з півночі.

Міф про “Велику Жовтневу соціалістичну революцію” трактує всі національні рухи та визвольну боротьбу за державність як “буржуазні” та “контрреволюційні”.

Міф 2. Українська Народна Республіка виникла внаслідок відокремлення від радянської Росії.

Спростування. УНР була проголошена через два тижні після повалення більшовиками Тимчасового Уряду в Петрограді. У III Універсалі Української Центральної Ради йшлося, що УНР не відділяється від “Російської республіки”. Однак ця теза не стосувалася радянської Росії, якої на той момент ще не існувало.

Українська Центральна Рада ніколи не визнавала ленінську Раду Народних Комісарів (далі – РНК) як законний уряд для всіх територій колишньої Російської імперії. Про становище в Росії у III Універсалі зазначалося: “Центрального правительства нема, і по державі шириться безвластя, безлад і руїна”.

На момент проголошення УНР Рада Народних Комісарів була лише одним із урядів на території колишньої імперії, не мала пріоритету над іншими, в тому числі Генеральним Секретаріатом УНР. Фактичний контроль РНК не поширювався на більшість територій УНР.

Аж до проголошення незалежності 22 січня 1918 року Українська Центральна Рада вважала УНР частиною тільки тієї Росії, яку ще належало відновити за результатами Українських і Всеросійських Установчих зборів.

Міф 3. Територія УНР не охоплювала східної України. Там існувала окрема Донецько-Криворізька республіка. Цю територію більшовики приєднали до України пізніше.

Спростування. Межі УНР уперше було встановлено III Універсалом Української Центральної Ради: “до території належать землі, заселені у більшості укрainцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернигівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь... що до прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і суміжних губерній та областе, де більшість

населення українське, має бути встановлено по згоді організованої волі народу”. Таким чином, сучасні східні області України входили до тогочасних Харківської і Катеринославської губерній, окрім південної і східної частини Луганщини, яка була у складі області Війська Донського.

Територіальні вимоги, висловлені в Універсалі, були справедливими, адже базувалися на етнографічних і статистичних даних розселення українського народу в Російській імперії. Ленінське керівництво Росії визнавало такі межі України, але прагнуло повалити Центральну Раду і привести до влади власний уряд. Народний Секретаріат – альтернативний уряд України, створений 30 грудня більшовиками в Харкові, висував претензії на всю територію УНР.

Донецько-Криворізьку республіку більшовики проголосили пізніше – 12 лютого 1918 року. Її керівники претендували на південні та східні регіони УНР. Це відбулося у час, коли українські та союзні австро-німецькі війська наступали, визволяючи від більшовиків територію УНР. Мета проголошення республіки полягала в тому, аби під приводом належності східних земель “іншій республіці” стримати наступ. 3 березня 1918 року радянська Росія підписала Берестейський договір із Німеччиною та її союзниками. Однією з його умов було виведення радянських військ з України та досягнення миру з УНР.

Отже, трюк з “іншою республікою” не спрацював. Навесні 1918 року більшовики визнали, що Донецький басейн входить до складу України. Після того про Донецько-Криворізьку республіку не згадували. Фактично її уряд ніколи не контролював заявленої території, не був визнаний жодною державою, навіть радянською Росією.

Міф 4. Перша російсько-українська війна (грудень 1917 – квітень 1918) була неоголошеною.

Спростування. 20 листопада 1917 року Українська Центральна Рада III Універсалом проголосила створення Української Народної Республіки. Державне будівництво викликало жорстку протидію російських більшовиків. Щоб дискредитувати УЦР, довести її “буржуазність” і “контрреволюційність”, вони розгорнули справжню ідеологічну війну. Задіяли також методи економічного тиску, наприклад, припинили постачання грошових знаків із Росії в Україну.

17 грудня 1917-го з Петрограда надійшов ультиматум (маніфест) Ради Народних Комісарів до Української Центральної Ради: “Ми звинувачуємо Раду в тому, що прикриваючись національними фразами, вона здійснює непевну буржуазну політику, яку давно вже визначає невизнання [Центральною] Радою Рад та радянської влади в Україні”.

Документ містив категоричні вимоги до українського уряду: відмовитися від спроб утворення Українського фронту, дозволити переміщення радянських військ з фронту на Дон і не пропускати туди козачі частини, припинити роззброєння “революційних” загонів в Україні. Якщо протягом 48 годин вимоги не буде прийнято, петроградський Раднарком оголошував Центральну Раду “в стані відкритої війни проти Радянської влади в Росії і на Україні”.

Виконання більшовицьких домагань фактично означало б ліквідацію української державності. Тому 5 грудня 1917 року Генеральний Секретаріат відхилив усі пункти: “Генеральний Секретаріат рішуче одкидає всі намагання народних комісарів вмішуватись в справу упорядкування державного й політичного життя в Українській Народній Республіці. Претензії народних комісарів на керування українською демократією тим менше можуть мати яке-небудь виправдання, що ті форми політичного правління, які накидають Україні, дали на території самих народних комісарів такі наслідки, що цілком не викликають заздрості”. У відповідь Раднарком ухвалив рішення, вважати Українську Центральну Раду в стані війни. Тобто війна була оголошена.

Міф 5. Народний Секретаріат – єдиний законний представник і справжній виразник очікувань українського народу.

Спростування. 30 грудня 1917 року на інсценованому більшовиками Всеукраїнському з’їзді рад у Харкові було створено маріонетковий більшовицький уряд України. Для дезорієнтації українського населення його назвали Народним Секретаріатом (на противагу Генеральному Секретаріату УНР).

Наявність українського радянського уряду дала змогу більшовикам списувати агресію на внутрішній конфлікт між харківським Народним Секретаріатом і київським Генеральним Секретаріатом, тобто трактувати як “громадянську війну” в Україні.

Народний Секретаріат виконував переважно репрезентативні функції, більшовицьке керівництво намагалося створити видимість незалежності радянського уряду в Україні. Невдовзі Народний Секретаріат оголосив про повалення УЦР і в односторонньому порядку запровадив в Україні декрети РНК Росії. У березні 1918 року на Другому Всеукраїнському з’їзді рад Україну було проголошено незалежною від Росії радянською республікою, а Народний Секретаріат – реорганізовано: до його складу залучили більше українців, головою став Микола Скрипник.

Більшовицькі військові загони, які не підпорядковувалися Народному Секретаріатові, але виступали від його імені, мали легітимізувати пряму агресію більшовицької Росії проти УНР. Після Берестейського мирного договору на Народний Секретаріат було покладено завдання забезпечити

максимально швидко вивезення з України на північ продовольства і матеріальних цінностей.

Міф 6. УНР вигадали в німецькому Генштабі, щоб розколоти Росію.

Спростування. На початок Лютневої революції 1917 року ще тривала Перша світова війна. Німеччина, яка перебувала в коаліції Центральних держав, була зацікавлена в тому, щоб ослабити країни Антанти та вивести Росію з війни. Берлін таємно фінансував у ворожих країнах організації та пресу, які виступали з пропагандою миру.

Тимчасовий уряд Росії, сформований у Петрограді в березні 1917 року, заявив про вірність союзницьким зобов'язанням і намір вести війну “до переможного кінця”. Однак Німеччина, щоб ліквідувати Східний фронт, намагалася підшукати в Росії сили, згодні на сепаратний мир. Ними стали російські більшовики на чолі з Володимиром Леніним. Вони розпочали масштабну пропагандистську кампанію за негайне припинення війни. Вже у грудні 1917 року вступають у мирні переговори з Центральними державами в Бересті.

На відміну від більшовиків, Українська Центральна Рада протягом 1917 року підтримувала військові цілі Антанти. В інтерв'ю для французької преси представник УЦР Іван Маєвський заявляв: “Для нас не може бути й мови про сепаратний мир. Ми хочемо повернути землі, окуповані німцями. Ми маємо ще визволити Галичину, Буковину і частину України”.

20 листопада 1917-го була проголошена УНР як частина небільшовицької федеративної Росії. Після Жовтневого перевороту Антанта сподівалася, що принаймні Україна та Румунія зможуть утримати Східний фронт. У грудні того ж року військові місії Великої Британії, Франції та їхніх союзників покинули Росію і переїхали до Києва. На початку січня 1918-го Велика Британія і Франція визнали УНР де-факто. Отже твердження, ніби Німеччина посприяла утворенню УНР є безпідставним.

Тільки критична ситуація під час війни УНР з більшовиками змусила український уряд відмовитися від орієнтації на Антанту і шукати підтримки з боку Німеччини та її союзників. Адже Антанта, на відміну від Центральних держав, не готова була надавати дієвої воєнної допомоги Україні. 9 лютого 1918 року УНР уклала із Центральними державами Берестейський мирний договір.

Міф 7. 300 беззбройних юнаків – українських спартанців кинули проти кровожерних більшовицьких орд. Вони винесли основний тягар битви і в

нерівному бою всі загинули.

Спростування. З українського боку участь у бою брали чотири сотні 1-ї Київської юнацької школи імені Богдана Хмельницького та 1-ша сотня Студентського куреня Січових Стрільців (разом понад 500 вояків і 20 старшин). На озброєнні вони мали гвинтівки, 16 кулеметів і саморобний бронепоезд – звичайна артилерійська гармата, встановлена на залізничній платформі. Головною силою на полі бою були вихованці військових шкіл під командою досвідчених старшин.

Утрати загиблими становили до 41 особи, у тому числі 27 вояків Студентської чоти (тепер – взвод), які потрапили в полон і були вбиті. Отже, в бою під Крутами загинули не 300 бійців, і тим більше, не всі українські учасники зіткнення.

19 березня 1918 року виявлені тіла загиблих урочисто поховали на Аскольдовій могилі. Окремо у родинних гробницях захоронили Володимира Шульгина і Володимира Наумовича. Участь у траурному мітингу взяли державні й політичні діячі УНР, представники інтелігенції. Один із промовців, викладач гімназії, порівняв героїзм студентів під Крутами із мужністю 300 спартанців під Фермопілами. Так народилася легенда.

Міф 8. Петлюрівщина / Петлюрівський бандитизм – дрібнобуржуазний шовіністичний рух.

Спростування. Радянська пропаганда подавала “політичний бандитизм” як найбільш руйнівну силу, що заважала подоланню наслідків Першої світової і “громадянської” воєн, виходу країни із розрухи і переходу до мирного будівництва. Насправді ж “петлюрівщина” – це селянський повстанський рух 1918–1923 років під гаслами відновлення незалежності УНР. Назва походить від імені Голови Директорії та Головного отамана військ УНР, провідника й ідейного натхненника боротьби за самостійність України Симона Петлюри. Рух підтримувала значна частина населення, тому він становив загрозу утвердженню радянської влади в Україні.

Окремі дослідники виводять його історію від весни 1917 року, коли на Звенигородщині формувалися перші загони Вільного козацтва – місцевої самооборони для захисту українських сіл від більшовиків-дезертирів. Серед командирів тих загонів – Ілько Струк, Ананій Волинець, Овсій Гончар-Бурлака, Іван Полтавець-Остриця, Яків Водяний та інші.

Нового вагомого поштовху повстанському рухові надало “антигетьманське” повстання, розгортання більшовиками другого наступу на Україну, репресивно-каральні заходи та політика “воєнного комунізму”.

Від квітня 1919 року збройні селянські виступи набирають системності й масовості. На початку літа вони охоплюють практично всю територію України.

За офіційними даними, в кінці 1920-го – на початку 1921-го тільки у великих повстанських загонах налічувалося понад 100 тисяч осіб. Узимку 1921 року партизансько-повстанський штаб у Тарнові на чолі з повстанським отаманом, генерал-хорунжим Армії УНР Юрієм Тютюнником готував всеукраїнське антибільшовицьке повстання.

Після поразки Другого Зимового походу Армії УНР (жовтень–листопад 1921-го) повстанський рух в Україні пішов на спад і остаточно згас у 1923 році. Однак окремі загони, наприклад, під проводом отаманів Якова Гальчевського, Івана Трейка, братів Андрія та Степана Блажевських, трималися до кінця 1920-х років.

Під тиском цього руху радянська влада вимушена була йти на поступки українцям у національному і соціально-економічному питаннях, упроваджувати нову економічну політику та “українізацію”. Коли в 1928-му більшовики повернулися до методів “воєнного комунізму”, петлюрівський повстанський рух в Україні відновився.

Міф 9. Про героїчного комдива Миколу Щорса.

Спростування. Образ “легендарного червоного командира” Миколи Щорса створений радянською пропагандою. Уродженець Чернігівщини, Микола Щорс брав участь у Першій світовій війні у складі російської армії. 1917 року через хворобу завершив службу в званні підпоручника. Повернувшись на батьківщину, долучився до повстанського руху проти гетьмана Павла Скоропадського й австро-німецьких військ. Згодом пристав до більшовиків і брав участь у формуванні їхніх підрозділів. 22 вересня 1918 року очолив Богунський полк Першої української радянської дивізії.

Незабаром російські війська розпочали другий наступ проти України. 6 лютого 1919-го загони “червоних” вступили до Києва. Комендантом міста став Микола Щорс. Він скасував усі розпорядження попередньої влади, оголосив поза законом представників Директорії та уряду. У місті почалися самочинні обшуки, грабунки, вбивства й погроми євреїв. Свідок тих подій згадував: “Більшовики віддали місто на пограбування Тарашанському і Богунському полкам”. Злочини розслідував ревтрибунал Богунського полку, за вироком якого розстріляли 30 осіб. Вже через тиждень Миколу Щорса, котрий не впорався з обов’язками, зняли. Помер за нез’ясованих обставин у серпні 1919 року. Експертиза тіла підтвердила лише факт смерті від пострілу в потилицю з близької відстані.

Пізніше радянське керівництво задумало створити образ “легендарного червоного командира”. На його честь у 1935 році перейменовують місто Сновськ на Чернігівщині. Встановлюють пам’ятники, його ім’я присвоюють заводам, школам, колгоспам. До справи “увічнення діяча” залучають і

талановитих митців – письменників, художників, музикантів. 1937-го виходить перша частина трилогії Семена Скляренка “Шлях на Київ”, а через рік – її другий том “Щорс”. У 1938 році Київський театр опери і балету ставить однойменну оперу Бориса Лятошинського (інша назва “Полководець”) на лібрето Максима Рильського й Івана Кочерги.

1939 року на екрани вийшов фільм “Щорс” земляка комдива – Олександра Довженка. Політичне завдання створити “українського Чапаєва” режисерові поставив Йосип Сталін. Він постійно контролював процес від написання сценарію, підбору творчої групи до затвердження художнього матеріалу й ідеологічних акцентів. Підготовка до зйомок тривала чотири роки. Бо в цей період відбувалося переписування історії “видатного діяча”, пристосування її до нових “віянь партії”, і Довженко щоразу мусив трансформувати міф. Дослідникам творчості кінорежисера відомо чотири версії сценаріїв картини. Цікавий також факт, що під час написання твору Олександр Довженко спілкувався із людьми, які особисто знали Щорса, зокрема з його братом Григорієм. За деякими свідченнями, на зауваження соратників, що справжній Щорс не був таким, як його намагаються зобразити, митець відповів: “Якщо знімемо добре, повірять, що був”.

У 1944 році сам митець так згадає у “Щоденнику” про той період: “Арешт Добового. Дзвінок ... в справі нової версії смерті Щорса. Поїздка в Москву до Сталіна... На “Щорсі” я заболів грудною жабою”.

Міф 10. Ніколи Україна не була об’єднаною. Вперше її землі зібрав Йосип Сталін у 1939 році, приєднавши до УРСР західноукраїнську територію.

Спростування. Уперше об’єднання українських земель відбулося 22 січня 1919 року, коли на Софійському майдані в Києві було проголошено Універсал Директорії УНР про злуку: “...Однині воедино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України – Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умирали кращі сини України. Однині є єдина незалежна Українська Народна Республіка”.

Наступного дня Трудовий конгрес України затвердив ухвали Української Національної Ради ЗУНР та Універсалу Директорії УНР про об’єднання УНР і ЗУНР. Верховна влада в об’єднаній державі мала здійснюватися Директорією, до складу якої увійшов представник Наддністрянської України. ЗУНР стала називатися Західною Областю УНР, а її гербом замість лева став Тризуб. Між обома частинами України налагоджувалася співпраця у військовій, господарській, торговельній, фінансовій і культурній сферах. Однак їх остаточному об’єднанню в цілісний організм завадила окупація українських земель сусідніми державами. 5 лютого Директорія та всі урядові установи УНР під тиском “червоних” були евакуйовані з Києва до Вінниці. До липня

1919-го більшість території Західної області УНР зайняли польські війська. Північну Буковину окупували румунські підрозділи, Закарпаття відійшло Чехословаччині.

Із відновленням незалежності 24 серпня 1991 року в Україні щорічно відзначають річницю Акта злуки. Від 1999 року День Соборності України є державним святом.

Міф 11. Українці – антисеміти-погромники. Керівництво УНР не вживало належних заходів для припинення єврейських погромів у часи Української революції.

Спростування. Одним із проявів етнічного насильства у 1918–1921 роках були погроми єврейського населення в Україні. До них вдавалися практично всі військові формування, що діяли на території України. Більшість погромів, які закидаються українським національним силам, здійснювали самоорганізовані загони селян-повстанців, які часто змінювали політичну орієнтацію і не виконували наказів української влади.

Першим офіційним документом Директорії УНР була прокламація від 12 квітня 1919 року, у якій йшлося: “Український уряд буде всіляко боротися з порушеннями громадського порядку, викриватиме й суворо каратиме заводяків, злочинців та погромників. І перш за все уряд не потерпить ніяких погромів, спрямованих проти єврейського населення України, і вживатиме усіх засобів для знешкодження цих мерзенних злодіїв”. Наступного дня Симон Петлюра як верховний головнокомандувач українського війська видав наказ арештувати та віддати під трибунал усіх вояків, що підбурювали до погромів.

Згодом Петлюра реорганізував армію та вживав заходів щодо посилення дисципліни: напівсамостійні партизанські загони переформатував на регулярні військові частини, створив Державну військову інспекцію. Завдяки цьому український уряд зміг нейтралізувати спалахи антисемітизму.

27 травня 1919-го Директорія прийняла закон про утворення Надзвичайної комісії для розслідування єврейських погромів. 26 серпня того ж року Симон Петлюра видав наказ “не спричинятися до тяжкої недолі євреїв. Хто ж допускається такого тяжкого злочину, той є зрадник і ворог нашого краю й мусить бути усунений від людського співжиття”.

Винуватців передавали до військових трибуналів. Під Києвом було страчено чотирьох українців, які брали участь у погромах; у Райгороді – офіцера Міщука та кількох козаків; у містечку Смотрич – 14 козаків; страчено також отамана Семесенка – організатора страшного Проскурівського погрому в лютому 1919-го.

Міф 12. Михайло Грушевський – перший Президент України.

Спростування. Архівні документи не підтверджують існування такої посади. Не згадано про неї і в Конституції УНР, ухваленій в останній день Центральної Ради. Невідомо жодного акта, який би був підписаний Грушевським як президентом УНР. Офіційно Михайло Грушевський від березня 1917-го до 29 квітня 1918 року займав посаду Голови Центральної Ради УНР.

Конституція Української Народної Республіки, прийнята 29 квітня 1918 року, проголосила Україну суверенною парламентською державою. Її верховним органом стали Всенародні Збори, а Головою обрано Михайла Грушевського.

Уперше згадки про Михайла Грушевського як президента з'явилася в українській діаспорі та набули значного поширення у тогочасних газетних публікаціях. Відомо, що і сам Грушевський послуговувався візиткою, де був напис французькою мовою “President du Parlement D'Ukraine” (президент парламенту України – нині Голова Верховної Ради України), а також пізніше підписувався “бувший президент Української Центральної Ради”.

“Ні одна Конституція Української Революції, ні Центральної Ради, ні Трудового Конгресу не мають у собі такого інституту, ні такої назви. Іноді голову Центральної Ради Михайла Грушевського звали президентом, але ця назва була не офіційна”, – зазначав Володимир Винниченко.

Додаток 3

Перелік наукових і науково-популярних Інтернет-публікацій

1. Бойко Олена. Символ українського героїзму. Бій під Крутами: факти й оцінки [Електронний ресурс] / Бойко Олена. // День – 2008. – 02.02. – Режим доступу : <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/simvol-ukrayinskogo-geroyizmu>

2. Верстюк В. День Соборності України: історія виникнення традиції й свята [Електронний ресурс] / В. Верстюк. // Європейська Україна – Режим доступу :

http://eukraina.com/publ/human_development/den_sobornosti_ukrajini_istorija_vini_knennja_tradiciji_j_svjata/6-1-0-185

3. Гай-Нижник П. IV Універсал Української Центральної Ради – проголошення незалежності УНР [Електронний ресурс] / Павло Гай-Нижник. // Особистий сайт – Режим доступу :

http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/video_iv_universal..php

4. Гай-Нижник П. Акт злуки УНР та ЗУНР: втілення і крах ідеалу Соборної України [Електронний ресурс] / Павло Гай-Нижник. // Особистий сайт – Режим доступу :

<http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/172doc.php>

5. Галушак М. “Потрібний живий ланцюг Львів–Луганськ”: інтерв’ю із істориком Олегом Павлишиним [Електронний ресурс] / Галушак М. // Історична правда – 2013. – 01.22. –

<http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/01/22/109449/>

6. Зінченко О. Незалежність №1: Коли Грушевський насправді її оголосив, чому Винниченко сумнівався, а Єфремов був проти [Електронний ресурс] / Зінченко О. // Історична правда. – 2015. – 26. 01. – Режим доступу :

<http://www.istpravda.com.ua/articles/2015/01/26/146960/>

7. Ісаюк О. Забута незалежність. За один рік до Соборності [Електронний ресурс] / О. Ісаюк // Історична правда. – 2012. – 22. 01. – Режим доступу :

<http://www.istpravda.com.ua/columns/2012/01/22/69636>

8. Калинчук Д. Як українська армія захопила Крим. Квітень 1918 року [Електронний ресурс] / Дмитро Калинчук // Історична правда. – Режим доступу :

<http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/04/2/142216/>

9. Луцький М. Правовий аспект Акта злуки УНР та ЗУНР [Електронний ресурс] / Луцький М. // Науково-інформаційний вісник “Право”. – 2014. – № 9. – Режим доступу :

<http://iful.at.ua/NIV-9-2014/6.pdf><http://iful.at.ua/NIV-9-2014/6.pdf>

10. Мельник І. Дві листопадові революції у Львові – 1848 і 1918 [Електронний ресурс] / І. Мельник // Режим доступу :

<http://zbruc.eu/node/14875>

11. Нариси історії української революції 1917-1921 років. : у 2 кн. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наукова думка, 2011. – Кн. 1 [Електронний ресурс] / [В.Ф. Верстюк (кер.) та ін.]. – 2011. – 390 с. Режим доступу :

http://chtyvo.org.ua/authors/Smolii_Valerii/Narysy_istorii_ukrainskoi_revoliutsii_1

917-1921_rokiv_Knyha_1/

12. Нариси історії української революції 1917-1921 років. : у 2 кн. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. ; Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наукова думка, 2012. – Кн. 2 [Електронний ресурс] / – 2012. – 464 с. Режим доступу:

http://shron.chtyvo.org.ua/Verstiuk_Vladyslav/Narysy_istorii_ukrainskoi_...

13. Свято галицької незалежності у Львові [Електронний ресурс] // Історична правда. – Режим доступу :

<http://www.istpravda.com.ua/short/2010/11/1/2106/>

14. Сеньків М. Акт злуки УНР та ЗУНР – знакова подія української історії [Електронний ресурс] / Сеньків М. // СНУ імені Л.Українки. Історичні студії. – 2013. – Режим доступу :

<http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/6620/1/Senkiv.pdf>

15. Скорич Л. Акт злуки 22 січня: передумови і наслідки [Електронний ресурс] / Скорич Л. // Львівська політехніка. Історичні науки. – 2008. С. 97–101. –

http://vlp.com.ua/files/15_8.pdf

16. Соборна Україна: від ідеї до сьогодні [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека НЮУ імені Я.Мудрого – Режим доступу :

http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=304:soborna-ukraina-vid-idei-do-sohodennia&Itemid=236

17. Тимченко Р. Акт злуки 22 січня 1919 р. та проблеми його реалізації (січень–листопад 1919 р.) [Електронний ресурс] / Р. Тимченко // Український історичний збірник – 2009. – Вип. 12. – С. 183–193. – Режим доступу :

<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/10692/23-Tymchenko.pdf?sequence=1>

18. У вихорі революції 1917–1921 років. Наш Крим: неросійські історії українського півострова [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://www.memory.gov.ua/sites/default/files/nash_krym_2016.pdf

19. Файзулін Я., Скальський В. Свято Злуки: унікальні фото від Інституту національної пам'яті [Електронний ресурс] / Файзулін Я., Скальський В. // Історична правда – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2011/01/22/17352/#19>

20. Файзулін Я. Бій під Крутами: як відрізнити історичну правду від міфу?

[Електронний ресурс] / Файзулін Я. // Тиждень.ua – Режим доступу :

<http://tyzhden.ua/History/40792>

21. Чоп Г. П'ять спроб України оголосити незалежність: від Центральної Ради до ОУН [Електронний ресурс] / Г. Чоп. // IPress.ua. – Режим диспути :

http://ipress.ua/articles/pyat_sprob_ukrainy_progolosyty_nezalezhnist_vid_tsentralnoi_rady_do_oun_26149.html

22. 22.01.1918 – Українська Центральна Рада проголосила незалежність УНР [Електронний ресурс] // Територія терору. – Режим доступу :

<http://www.territoryterror.org.ua/uk/resources/calendar/details/?newsid=272>

23. 1919: Петлюра приймає військовий парад. Фото і кінохронікальні матеріали [Електронний ресурс] // – 2010. – 12.11. – Режим доступу :

<http://www.istpravda.com.ua/videos/2010/11/12/4193/>

Додаток 4

Орієнтовний перелік тематичних фільмів

“Акт відтворення історичної правди”	Злуки: 2011	Тарас Каляндрук	Львівська державна телерадіокомпанія, Україна
“Апельсинова долька”	2004	Ігор Кобрин	Студія “ТЕЛЕКОН”, Україна
“Герої Крути. Незалежність”	України. Перша 2014	Сніжана Потапчук	Національна телекомпанія, Україна
“Київ. переворотів” (з циклу “Історія міста”)	Епоха (з 2011	Віталій Загоруйко	т/с ГРАВІС, Україна
“Легіон. Української Галицької 1918–1919”	Хроніка Армії 2015	Тарас Химич	“Invert pictures”, Україна
“Непрощені.”	Симон 2007	Віктор	т/к 1+1, Україна

Петлюра”		Шкурін	
“Перший день”	2015	Назарій Шпільчак	“Terra Pictures”
“Свято Злуки. Політика пам’яті”	2011	Олег Манчура	УТ-1, Україна
“Українська революція. Втрачена держава”	2007	Сергій Братішко	т/к ТОНІС, Україна
“Українська революція. спогадами Всеволода Петріва”	За 2012–2013	Іван Канівець	KVIDEO, Україна
“Холодний Яр. Воля України – або смерть!”	2014	Галина Химич	ВГО “Не будь байдужим!” та ТОВ “Диваки продакшн”, Україна
“Хроніки української революції”	2008	Сергій Братішко	Національна телекомпанія України, Україна